

GOSPODAR CAREVA

Drugi deo Sarantinskog mozaika

GAJ GAVRIJEL KEJ

Preveo
Nikola Pajvančić

■ Laguna ■

Naslov originala

Guy Gavriel Kay

LORD OF THE EMPERORS

Copyright © Guy Gavriel Kay, 1998

By arrangement with Westwood Creative Artists Ltd.

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno Semu i Metjuu,
„učiteljima pevanja moje duše“.

Ovo njima pripada, od početka do kraja.

IZRAZI ZAHVALNOSTI

Sarantinski mozaik nadahnut je i delom sazdan oko napetosti koja je u doba pozne antike vladala između gradskih zidina i divljine. Za sopstveno upoznavanje sa tom suprotnošću dugujem kapitalnom delu Sajmona Šame *Landscape and Memory*. To je ujedno i rad koji me je upoznao s litvanskim bizonom i njegovom simbolikom, iz čega se izrodio moj *zubir*.

Dela navedena u *Jedrenju u Sarantiju* predstavljaju temelje i ovog romana, a Jejts ostaje sveprisutni duh, i u epigrafu i drugde.

Sada bi valjalo da dodam divno delo Gvida Majna *The Helping Hand: Man and Wound in the Ancient World*. Knjige Ričarda N. Fraja i Prudens Oliver Harper bile su od izuzetne pomoći u pogledu Persije i njene kulture. Što se tiče običaja za trpezom, pomogao mi je rad Vilkinsa i Hila o Arhistratu, zajedno s radovima Endrua Dalbija i Magelone Tusan-Samaa. Stavovi prema natprirodnom istraženi su u knjigama Gagera, Kikhefera i Flinta, kao i u zbirci eseja koju je priredio Henri Megvajer za Vizantološki institut u Dambarton Ouksu, u Vašingtonu. U Dambarton Ouksu sam takođe našao prevode vizantinskih vojnih rasprava, radove čitane na raznim simpozijumima, a u njihovoj stalnoj zbirci i neke umetničke predmete koji oživljavaju prošlost i nadahnjuju posmatrača.

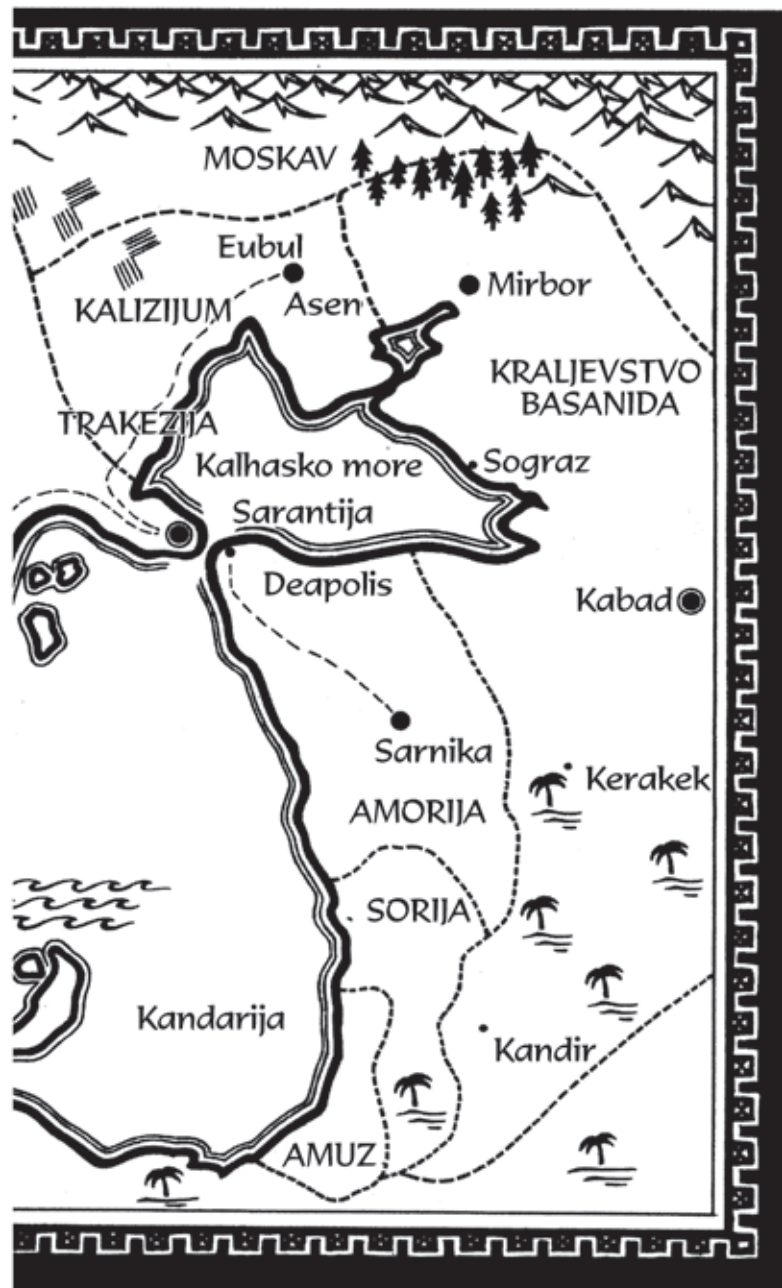
Na ličnijem nivou, od izuzetne su mi pomoći bili veština, prijateljstvo i posvećenost Džona Džerolda, Džona Daglasa i Skota Selsa, a dužnik sam i lektorki Ketrin Merdžoribenks, punoj pažnje i razumevanja. Dženifer Barkli iz agencije *Westwood Creative Artists* je inteligencijom i neophodnim osećanjem za ironiju pomogla kod sve složenijih pregovora za izdanja na stranim jezicima. Reks Kej je, kao i uvek, imao pravovremene i lucidne primedbe, posebno (ali ne i samo) na medicinske teme.

Ovde takođe želim da zabeležim koliko cenim ohrabrenje i stalno zanimanje koje mi već petnaest godina pružaju Leonard i Elis Koen.

Edni Paton je bio izvor ideja i podrške još i duže, a u ovom slučaju posebno sam mu zahvalan na raspravama o Raveni i svetlosti, i različitim vratima (i zamkama) koja moraju da se savladaju kada se romanopisac bavi vizualnim umetnostima.

Tu su još dve osobe koje i dalje ostaju u središtu mog sveta, pa tako i mog rada. Uobičajeni osumnjičeni, može se reći, ali bi ta fraza prikrila dubinu onoga za šta se nadam da ću preneti. Prema tome, ovde jednostavno završavam spominjući Sibil i Loru, moju majku i moju ženu.

Kružeci i kružeci u sve širem luku...

DEO PRVI

KRALJEVSTVA SVETLA I TAME

POGLAVLJE I

S prvim ostrim zimskim vetrovima, kralj nad kraljevima Basanida, Širvan Veliki, Brat Sunca i Meseca, Mač Perunov, Dušmanin Crnog Azala, napustio je svoj zidinama opasani grad Kabad i otputovao na jug i na zapad u pratnji povećeg broja svojih dvorana da ispita stanje utvrda u tom delu zemalja kojima je vladao, da prinese žrtve pred pradrevnom Svetom vatrom svešteničke kaste i da lovi lavove u pustinji. Prvog jutra prvog lova pogodila ga je strela tik ispod ključne kosti.

Strela se zarila duboko i niko se tamo, na pesku, nije usudio da pokuša da je iščupa. Kralja kraljeva u nosiljci su odneli u obližnju tvrđavu Kerakek. Strahovalo se da će umreti.

Nesrećni slučajevi u lovu su česti. Među basanidskim dvoranima bilo je prilično onih koji vole da koriste luk mada s njim nisu vešti. Zbog te dobro poznate činjenice, mogućnost da pokušaj ubistva ostane nekažnjen bila je velika. Širvan ne bi bio prvi kralj koji je ubijen u metežu kraljevskog lova.

Iz predostrožnosti, Mazendar, Širvanov vezir, naredio je da se tri najstarija kraljeva sina, koji su doputovali na jug s njim, stave pod nadzor. Korisna fraza koja prikriva istinu: zadržani su pod stražom u Kerakeku. Istovremeno je vezir poslao konjanike nazad u Kabad da prenesu naređenje da se njihove majke u palati takođe zatoče. Te zime je bilo već dvadeset sedam godina kako Veliki Širvan vlada kraljevstvom Basanida. Orlovski pogled beše mu bistar, upletena brada još crna, i na njemu nije bilo ni trunke sivila što ga donosi starost. Nestrpljenje među odraslim sinovima dalo se očekivati, kao i smrtonosne spletke među kraljevim ženama.

Obični ljudi u svojoj deci nalaze radost, u svojim domaćinstvima mir i utehu. Život kralja nad kraljevima nije nalik na život drugih smrtnika. On na svojim plećima nosi božansko i vladarsko breme – a Azal, dušmanin, nikada nije daleko, i nikada ne miruje.

U Kerakeku su trojica kraljevskih lekara koji su doputovali na jug s dvorom pozvani u odaju gde su ljudi položili velikog kralja na krevet. Jedan po jedan, ispitali su ranu. Opipali kožu oko nje, pokušali da olabave zarivenu strelu. Prebledeli su od onoga što su videli. Strele za lov na lavove bile su najteže što postoje. Ako se sada pera odlome i strela gurne kroz grudi da izađe na leđa, unutrašnje povrede biće čudovišne, smrtonosne. A strela se nije mogla izvući, toliko je duboko prodrila, toliko su široki bili bočni gvozdeni šiljci na njenom vrhu. Ko god bi pokušao da je izvuče, pokidao bi kraljevo meso, iščupao ljudski život iz njega zajedno s prolivenom krvlju.

Da su im u tom stanju doveli bilo kog drugog pacijenta, lekari bi odreda izgovorili zvanične reči povlačenja: *Sa ovom se boljkom neću nositi*. Ako bi to uradili, niko ne bi mogao da ih krivi za smrt koja će nastupiti.

To se, naravno, nije smelo reći kada je ranjenik kome treba pomoći kralj.

Lekari su morali da prihvate obavezu lečenja brata sunca i meseca, da se bore sa svim što otkriju i zaleče svaku povredu ili bolest. Ako pacijent čijeg se lečenja prihvate umre, krivica pada na lekare, kao što je i red. U slučaju običnog čoveka, morali bi da isplate novčanu kaznu, kao nadoknadu porodici.

U ovom slučaju, lekari će verovatnije biti živi spaljeni na pogrebnoj lomači velikog kralja.

Ljudi koji su zauzimali položaje dvorskih lekara, s bogatstvom i slavom koji uz to idu, bili su toga veoma svesni. Da je kralj izdahnuo u pustinji, njegovi lekari – ova trojica u odaji, kao i oni koji su ostali u Kabadu – našli bi se među ožalošćenim uglednicima iz svešteničke kaste prilikom obreda pred Svetom vatrom. A sada nije tako.

Usledilo je sašaptavanje lekara kraj prozora. Od svojih su učitelja – još odavno – dobro naučili koliko je u blizini pacijenta važno hladno-krvno držanje. Takvo staloženo ponašanje, u sadašnjim okolnostima, nije bilo moguće. Kada se čovekov život zarije – poput krvave strele – u samu srž trenutka, smirenost i dostojanstvo teško je održati.

Jedan po jedan, po starešinstvu, njih trojica su drugi put prišli čoveku na krevetu. Jedan po jedan su legli pred njega, ustali, ponovo opipali crnu strelu, kraljevo bilo, čelo, pogledali mu u oči, otvorene i gnevne. Jedan po jedan su, drhtavo, rekli, kao što su morali da kažu: „Sa ovom se boljkom neću nositi.“

Kada je i treći lekar izgovorio te reči, i kada su zakoračili unazad, nesigurno, u odaji je usledio tajac, mada je među svetiljkama i treperavim plamsajima vatre stajalo deset ljudi. Vetar je napolju počeo da duva.

U toj tišini začuo se duboki glas Širvanov, tih ali razgovetan, nalik na božji. Kralj nad kraljevima je rekao: „Ništa ne mogu da urade. Vidi im se na licima. Usta su im od straha suva kao pesak, misli su im kao razvejani pesak. Nemaju predstavu šta da rade. Sklonite nam ih s očiju i ubijte ih. Nedostojni su. Uradite tako. Nađite našeg sina Damnazisa i vežite ga za kolac u pustinji da ga zveri izjedu. Majku njegovu predajte robovima u palati u Kabadu, da sa njom rade šta im je volja. Uradite tako. Onda idite našem sinu Murašu i dovedite ga ovamo pred nas.“ Širvan zastade da udahne, da odbije ponižavajuću slabost koju izaziva bol. „Dovedite nam i sveštenika sa žeravicom Svetog plamena. Izgleda da ćemo umreti u Kerakeku. Sve što se dešava, dešava se po božanskoj volji Perunovoj. Anahita čeka svakog od nas. Tako je zapisano i tako se piše. Uradi tako, Mazendare.“

„Nećeš da potražimo drugog lekara, moj veliki gospodaru?“, upitao je omaleni, dežmekasti vezir, suvog glasa, suvih očiju.

„U Kerakeku?“, upita kralj nad kraljevima, glasom jetkim, gnevničim. „U ovoj zabitosti? Pomisli gde se nalazimo.“ Krv je navrla dok je govorio, iz mesta gde je strela štrčala, ulepljena crnilom, ukrašena crnim perima. Kraljeva brada bila je umrljana njegovom sopstvenom tamnom krvlju.

Vezir je oborio glavu. Ljudi krenuše da izvedu trojicu osuđenih lekara iz sobe. Ovi se nisu pobunili, nisu se odupirali. Sunce je tada već bilo prešlo najvišu tačku, počelo je da se spušta, tog zimskog dana u zemlji Basanida, u zabačenoj tvrđavi blizu peska. Vreme se kretalo; ono što će biti odavno je zapisano.

Ljudi ponekad pronalaze hrabrost, neočekivano, iznenađujući sami sebe, menjajući tok vlastitog života i vremena. Čovek koji je pao na kolena kraj kreveta, pritisnuo glavu na čilimom zastrt pod, bio je vojni zapovednik tvrđave u Kerakeku. Mudrost, promišljenost, nagon za samoodržanjem – sve je to zahtevalo da čuti među uglađenim, opasnim dvoranima toga dana. Posle nije umeo da objasni zašto je progovorio. Zadržao bi kao od groznice prisećajući se, i pio previše vina, čak i na dane uzdržavanja.

„Moj kralju“, rekao je u toj odaji obasjanoj vatrom, „imamo ovde jednog lekara koji je mnogo putovao, u selu ispod tvrđave. Da ga možda pozovemo?“

Pogled velikog kralja kao da je već bio negde drugde, s Perunom i Gospodaricom, daleko od stega i beznačajnih briga smrtnog života. Upitao je: „Zašto ubiti još jednog čoveka?“

Govorilo se, pisalo na pergamentu i uklesivalo u kamene tablice, da na prestolu u Kabadu, držeći žezlo i cvet, nikada nije sedeo milosrdniji i velikodušniji kralj od Širvana, kralj ispunjeniji duhom boginje Anahite. Ali Gospa Anahita se takođe zvala i Sakupljačica, jer zove ljude njihovom kraju.

Tiho, vezir je prošaputao: „Zašto da ne? Kako može da naškodi, gospodaru? Da pošaljem ljude po njega?“

Kralj nad kraljevima je mirno ležao još tren, a onda je ravnodušnim kratkim pokretom dao odobrenje. Činilo se da mu je bes zgasnuo. Njegov pogled, pod teškim kapcima, odlutao je do vatre i tamo se zaustavio. Neko je izašao, na vezirov znak.

Vreme je prolazilo. U pustinji iza tvrđave i selu ispod nje, zaduvalo je severac. Prešao je preko peska, razvejavajući ga i kovitlajući, neke dine brisao, druge stvarao, a lavovi, koje sada niko nije lovio, našli su utočište u svojim pećinama među stenjem, i čekali noć.

Plavi mesec, Anahitin, digao se kasno po podne, kao protivteža niskom suncu. U tvrđavi Kerakeka, ljudi su pošli u taj suvi vetar da ubiju tri lekara, da ubiju kraljevog sina, da pozovu kraljevog sina, da odnesu poruku u Kabad, da pozovu sveštenika sa Svetom vatrom pred kralja nad kraljevima.

I da nađu i dovedu još jednog čoveka.

Rustem iz Kerakeka, sin Zorahov, sedeo je prekrštenih nogu na ispahanskom ćilimu koji je koristio kada podučava. Čitao je, povremeno dižući pogled da osmotri četvoricu svojih učenika koji su pažljivo prepisivali jedan od njegovih dragocenih spisa. Trenutno su se bavili Merovijevim radom o očnoj mreži; svaki učenik je prepisivao različit list. Razmenjivaće ih ukrug svakog dana, sve dok na kraju svi ne budu imali čitav primerak rasprave. Rustem je držao da je drevni tražežanski, zapadnjački pristup bolji u lečenju većine – mada ne i svih – očnih boljki.

Kroz prozor koji je gledao na prašnjavi drum, u sobu je ušao povetarac. Još je bio blag, prijatan, ali je Rustem u njemu naslutio oluju. Pesak će se uskovitlati. Kada dune pustinjski vetar, u varoši

Kerakek, ispod tvrđave, pesak se u sve zavlači. Navikli su bili na to, na ukus peska u hrani, grebuckanje u odeći i čaršavima, na stidnim mestima.

Rustem je začuo nekakvo tiho šuškanje iza učenika, kroz zasvođena vrata koja vode u porodične odaje; ugledao je senku na podu. Šaski je stigao na svoje uobičajeno mesto iza zastora od perli, i tamo će čekati početak zanimljivijeg dela popodnevnih časova. Njegov sin je sa sedam godina pokazivao i strpljenje i žestoku odlučnost. Pre nešto manje od godinu dana počeo je da dovlači svoju malu asuru iz spavaće sobe i postavlja je odmah pored učionice. Sedeo je na njoj prekrštenih nogu i provodio što je više moguće vremena slušajući kroz zastor kako njegov otac podučava. Ako bi ga majke ili sluge odvele, vratio bi se na svoje mesto čim bi uspeo da im pobegne.

Obe Rustemove žene smatrale su da nije primereno da malo dete sluša opširne opise krvavih rana i telesnih tečnosti, ali je lekaru dečakova znatizelja bila zabavna, te je uspeo da se izbori za njegovo pravo da sluša kraj vrata pošto završi sa sopstvenim časovima i dužnostima. Kao da su i učenici uživali u dečakovom nevidljivom prisustvu u hodniku, pa su ga jednom ili dvaput pozvali da glasno odgovori na očeva pitanja.

Bilo je nečeg umilnog, čak i jednom pažljivom, uzdržanom čoveku, u sedmogodišnjaku koji izjavljuje, zvanično: „Sa ovom boljkom ću se nositi“, i onda izlaže predlog lečenja upaljenog, bolnog nožnog prsta ili krvavog kašlja. Zanimljivo je, mislio je Rustem, odsutno gladeći svoju urednu šiljastu bradu, kako su Šaskijevi odgovori veoma često tačni. Čak je jednom dao dečaku da odgovori na pitanje kako bi posramio učenika koji je bio nespreman posle noćne pijanke, mada se kasnije zbog toga pokajao. Mladići su imali pravo da s vremena na vreme odlaze u krčme. Tako su učili o životu i zadovoljstvima običnih ljudi, i nisu starili pre vremena. Lekar mora biti svestan ljudske prirode i ljudskih slabosti, i ne sme prestrogo da im sudi. Perun i Anahita su tu da ljudima sude.

Dodir sopstvene brade ga je podsetio: bilo je vreme da je ponovo oboji. Pitao se je li još neophodno da šara svetlosmeđu sivom. Kada se pre četiri godine vratio iz Ispahana i sa Adžbarskih ostrva, i naseo u rodnom gradu da otvori lekarsku ordinaciju i školu, smatrao je da je mudro steći poštovanje tako što će izgledati stariji. Na istoku su se ispahanski lekari-sveštenici često oslanjali na štapove koji im nisu trebali, namerno se gojili, kratko i odmereno zborili, zagledani

u neke unutrašnje prizore, samo da bi ostavili željeni utisak dostojanstva i uspeha.

Zaista je bilo drskosti u tome što jedan dvadesetsedmogodišnjak želi da drži časove medicine u godinama kada mnogi tek počinju istinska izučavanja. Zapravo, prve godine dva su učenika bila starija od njega. Pitao se jesu li toga bili svesni.

Međutim, zar posle određenog vremena sólo lečenje i predavanja ne govore dovoljno? U Kerakeku, ovde na pragu južne pustinje, Rustem su seljaci poštovali, pa čak i obožavali, a često su ga pozivali i u tvrđavu da se pozabavi vojničkim povredama i bolestima, na bes i jed niza vojnih lekara. Učenici koji su mu pisali pa onda dolazili u tu zabit zarad njegovog podučavanja – a među njima čak i sarantinski obožavaoci Džada, koji su prelazili granicu iz Amorije – verovatno se ne bi okrenuli i vratili kada bi otkrili da Rustem iz Kerakeka nije drevni mudrac već mladi muž i otac koji igrom slučaja ima dara za medicinu i koji je više čitao i putovao od većine.

Možda. Učenici, ili mogući učenici, umeju da budu nepredvidljivi u mnogo čemu, a prihod koji je Rustem ostvarivao od podučavanja bio je neophodan čoveku koji sada ima dve žene i dvoje dece – posebno pošto su obe žene želele još po jedno dete u toj pretesnoj kući. Malo je seljana iz Kerakeka moglo da plati punu nadoknadu za lečenje, a u varoši je radio još jedan lekar – prema kome je Rustem gajio jedva prikriven prezir – kod koga je odlazio jedan deo pacijenata. Sve u svemu, možda je bolje ne kvariti ono što, izgleda, uspeva. Ako brada pošarana sedim vlasima umiri jednog ili dvojicu mogućih učenika ili vojne zvaničnike gore u zamku (gde su imali običaj da plaćaju), onda se upotreba boje isplatila.

Rustem ponovo pogleda kroz prozor. Nebo je sada nad njegovom malom baštom s lekovitim biljem bilo tamnije. Ako naiđe istinska oluja, časovi i popodnevni zahvati biće teži zbog slabijeg svetla. Nakašljao se. Četvorica učenika, svikli na to, odložili su pisaljke i digli poglede. Rustem klimnu glavom i onaj najbliži vratima ode da ih otvori i pusti unutra prvog pacijenta sa natkrovljenog trema, gde su čekali.

Imao je običaj da pacijente leči ujutru a podučava posle podnevnog odmora, ali oni seljani koji su najmanje bili u stanju da plate često su pristajali da ih Rustem i njegovi učenici zajedno pregledaju po podne, u sklopu časova. Mnogima je pažnja laskala, neki su se zbog nje osećali nelagodno, ali se u Kerakeku znalo da se tako može stići

do mladog doktora koji je učio na tajanstvenom istoku i vratio se s tajnama skrivenog sveta.

Žena koja je sada ušla, pa oklevajući stala kraj zida na koji je Rustem kačio bilje i odlagao male ćupove i lanene vrećice s lekovima, imala je mrenu preko desnog oka. Rustem je to znao; viđao ju je ranije i procenio je stanje. Unapred se spremao, i kada god su boljke seljana to omogućavale, pružao je svojim učenicima priliku za praktične vežbe i zapažanja zajedno s raspravama koje su učili i prepisivali. Voleo je da govori kako je od slabe vajde naučiti šta je Al Hizari govorio o amputacijama ako čovek ne zna da koristi testeru.

On je, lično, proveo šest nedelja sa svojim istočnjačkim učiteljem na neuspešnom ispahanskom vojnom pohodu protiv pobunjenika na severoistočnoj granici. Naučio je kako se koristi testera.

Takođe se tog leta dovoljno nagledao nasilnih smrti i očajnog, prljavog bola da bi odlučio da se vrati kući ženi i malom detetu koje je tek nekoliko puta video pre nego što je otišao na istok. Ova kuća i vrt na rubu varoši, a onda još jedna žena i žensko dete, usledili su po povratku. Dečaćiću koga je ostavio za sobom sada je bilo sedam godina i sedeo je na asuri pred vratima lekarskih odaja, slušajući očeva predavanja.

A lekar Rustem još je u tami nekih noći sanjao bojno polje na istoku, prisećao se kako seče udove ljudima što urlaju pod dimljivim, varljivim svetlom baklji na vetru, dok sunce zalazi nad pokoljem. Prisećao se crnih vodoskoka krvi, kako ga natapaju, preplavljuju, vreli i snažni, njegovu odeću, lice, kosu, ruke, grudi... kako i sam postaje užasno stvorenje, ruku tako klizavih da jedva drži svoje alate za sečenje, rezanje i spaljivanje rana, ranjenika koji dolaze i dolaze, bez kraja, bez odmora, čak i pošto je noć pala.

Postoje i gore sudbine od usuda seoskog lekara u zemlji Basanida, shvatio je sutradan ujutro, i od tada se nijednom nije pokolebao, mada bi ambicija ponekad narasla u njemu i pokušavala da ga ubedi u suprotno, zavodljiva i opasna kao kabadaska dvoranka. Rustem je dobar deo svog zrelog života proveo trudeći se da deluje starije nego što jeste. Ali star nije bio. Još ne. Pitao se, i to ne retko, u suton, kada takve misli obično naviru, šta bi učinio kada bi prilika za promenu zakucala na vrata.

Kasnije, kada je razmišljao o svemu, nije mogao da se seti da li je tog dana neko stvarno zakucalo. Vratolomna brzina svega što je usledilo bila je tolika da je to možda propustio. Ipak, činilo mu se da su

se spoljna vrata samo uz tresak otvorila, bez upozorenja, zamalo ne udarivši pacijentkinju koja je čekala kraj zida, i da su u sobu nahrupili vojnici u teškim čizmama, preplavivši je metežom spoljnog sveta.

Rustem je poznao jednog među njima, vođu: već je dugo služio u Kerakeku. Lice mu je sada bilo izobličeno, grozničavo. Glas mu je, kada je progovorio, zaškripao kao drvosečina testera. Reкао je: „Moraš da pođeš! Smesta! U tvrđavu!“

„Desio se neki nesrećan slučaj?“, upitao je Rustem sa prostirke, dobro pazeći na boju svog glasa, ne obazirući se na čovekov zapovednički ton, pokušavajući da sopstvenim spokojem ponovo uspostavi mir. To je bio deo lekarske obuke, i želeo je da ga učenici vide na delu. Ljudi koji ih posećuju često su uzrujani; lekar to ne sme biti. Primećio je da je vojnik bio okrenut ka istoku kada je izgovorio prve reči. Neutralno znamenje. Ovaj čovek pripada ratničkoj kasti, naravno, što može biti ili dobro ili loše, u zavisnosti od kaste obolelog. Duvao je severac: ne valja, ali kroz prozor nije ni video ni čuo ptice, što donekle ublažava zlu kob.

„Nesrećan slučaj! Da!“ viknuo je vojnik, u kome mira nije bilo nimalo. „Polazi! Reč je o kralju nad kraljevima! Strela!“

Staloženost je pobegla od Rustema kao silom regrutovani vojnici pred sarantinskom konjicom. Jedan njegov učenik preneraženo uzdahnu. Žena bolesnog oka se sruši na pod i stade da zavija. Rustem hitro ustade, pokušavajući da sredi svoje uskomešane misli. Ušla su četvorica. Nesrećan broj. Žena je peta. Može li i nju da računa, da bi znamenje bilo povoljnije?

Dok je hitro sračunavao predskazanja, otišao je do velikog stola kraj vrata i uzeo svoju malu platnenu vreću. Užurbano je stavio unutra nekoliko lekovitih biljaka i teglica i uzeo kožnu torbu s hirurškim instrumentima. Obično je slao učenika ili slugu da pre njega odnese torbu te tako umiri one u tvrđavi i izbegne da ga vide kako juri napolje, ali ove okolnosti nisu dozvoljavale uobičajene postupke. *Reč je o kralju nad kraljevima!*

Rustem je postao svestan da mu srce ludo tuče. S mukom je pokušavao da obuzda disanje. Osećao je vrtoglavicu. Strah, zapravo. Iz mnogih razloga. Bilo je važno ne pokazati ga. Umirivši štap za hodanje, svesno je usporio i stavio kapu na glavu. Pogledao je vojnika. Pažljivo se okrenuvši ka severu, rekao je: „Spreman sam. Možemo da krenemo.“

Četvorica vojnika su pojurila na vrata pre njega. Zastavši, Rustem se potrudio da održi kakav-takav red u odaji koju je napuštao. Njegov najbolji učenik, Barai, gledao ga je.

„Možete da se vežbate s hirurškim instrumentima na voću, a onda na komadima drveta, uz pomoć sondi“, rekao je Rustem. „Ocenjujte jedan drugoga na smenu. Zatvorite kapke ako vetar ojača. Imaš dozvolu da zapališ vatru i koristiš ulje ako ponestane svetla.“

„Gospodaru“, rekao je Barai i poklonio se.

Rustem je za vojnicima izašao na vrata.

Zastao je u bašti i, ponovo se okrenuvši ka severu, spojenih stopala, ubrao tri mladice bambusa. Možda će mu trebati za sonde. Vojnici su nestrpljivo čekali na drumu, uzrujani i preplašeni. Vazduh je treperio od napetosti. Rustem se ispravi, prošapta molitvu Perunu i Gospodarici i okrenu se da pođe za njima. Dok je to činio, primetio je Katjun i Džaritu na ulaznim vratima kuće. U očima im se ogledao strah: Džaritime su bile ogromne, čak i sa te daljine. Zurila je u njega ćutke, oslonivši se na Katjun, držeći bebu. Neki vojnik je ženama sigurno rekao šta se dešava.

Klimnuo im je obema glavom da ih umiri i video Katjun kako smireno uzvraća klimanjem dok stavlja ruku na Džaritina ramena. Biće s njima sve dobro. Ako se on vrati.

Prošao je kroz malu kapiju i izašao na drum, zakoračivši prvo desnom nogom i digavši pogled da vidi ima li znamenja među pticama. Baš ničega: sve su se sklonile od vetra koji je jačao. Nikakvih znamenja. Nije mu bilo drago što su poslali četvoricu vojnika. Trebalo je da neko vodi računa o takvim stvarima. Sada, međutim, tu više ništa ne može da uradi. Zapaliće tamjan u tvrđavi, da ublaži posledice. Rustem stegnu štap i pokuša da održi staloženu spoljašnost. Činilo mu se da ne uspeva. Kralj nad kraljevima. Strela.

Naglo je zastao na prašnjavom drumu.

A u trenutku kada je to uradio, proklinjući sopstvenu glupost, već spreman da krene nazad u ordinaciju, iako je znao koliko bi to loše znamenje bilo, čuo je nekoga kako progovara iza njega.

„Tata“, rekao je glasić.

Rustem se okrenu i vide šta njegov sin drži obema rukama. Tada mu srce stade na tren, ili mu se bar učinilo da je tako. Progutaо je kneđlu, jedva. Naterao je sebe da ponovo duboko udahne, stojeći veoma mirno, odmah pred kapijom.

„Da, Šaski“, rekao je tiho. Pogledao je dečacića u bašti i obuzeo ga je čudan mir. Njegovi učenici i pacijenti gledali su zbijeni sa trema, vojnici su gledali s drumu, žene sa drugih vrata. Vetar je duvao.

„Čovek je rekao... rekao je da je strela, tata.“

I Šaski je pružio svoje male šake, nudeći ocu instrument koji je izneo u dvorište.

„Stvarno jeste, zar ne?“ upitao je Rustem ozbiljno. „Onda bi trebalo da ga ponesem sa sobom, je li tako?“

Šaski je klimnuo glavom. Držanje njegovog malog tela bilo je pravo, tamne smeđe oči bile su ozbiljne kao u sveštenika što prinosi žrtvu. *Njemu je sedam godina*, pomislio je Rustem. *Anahita ga čuvala*.

Vratio se kroz drvenu kapiju, sagnuo se i uzeo od dečaka tanani instrument u kožnoj futroli. Doneo ga je iz Ispahana, oprostajni dar od svog učitelja.

Vojnik je zaista spomenuo strelu. Rustem oseti iznenadnu, sasvim neočekivanu želju da položi šaku na sinovljevu glavu, na tamnosmeđu, kovrdžavu kosu, da oseti toplotu, prijatan mali oblik. Imalo je to veze, naravno, s činjenicom da se iz tvrđave možda neće vratiti. Ovo je možda oproštaj zauvek. Čovek ne može odbiti da leči kralja nad kraljevima, a u zavisnosti od toga gde se strela zarila...

Šaskijev izraz lica bio je usredsređen kao da je nekako, natprirodno, to shvatao. Nije mogao da shvati, naravno, ali dečak ga je upravo spasao od užasno lošeg znamenja, jer bi morao da se vrati u svoju ordinaciju pošto je već iz nje izašao i ubrao mladice bambusa.

Rustem je shvatio da ne može da progovori. Gledao je Šaskija još koji tren, a onda pogledao svoje žene. Nije bilo vremena ni da njima nešto kaže. Svet je ipak ušao na njegova vrata. Ono što će biti odavno je zapisano.

Rustem se okrenuo i hitro ponovo izašao na kapiju, pa onda zajedno s vojnicima pošao strmim drumom, praćen snažnim severcem. Nije se osvrtao, svestan kakvo je to znamenje, ali je bio siguran da Šaski još stoji tamo i gleda ga, sada sam u bašti, prav kao koplje, mali kao trska pored reke.

Vinaž, sin Vinažov, vojni zapovednik južne tvrđave Kerakek, bio je rođen još dalje na jugu, u sićušnoj oazi palmi istočno od Kandira, oskudnom ostrvcetu zelenila koje je hranio potok a pesak okruživao

sa svih strana. Bilo je to pijačno selo, naravno. Dobra i usluge razmenjivani su s crnomanjastim, čutljivim ljudima sa peska koji su dojahivali na kamilama pa onda odlazili, nestajući na treperavom obzorju.

Odrastajući kao trgovački sin, Vinaž je dobro upoznao nomadska plemena, i za vreme trgovine i mira, i u ona doba kada je veliki kralj slao vojske na jug u još jednom jalovom pokušaju da se probije do zapadnog mora iza peska. Pustinja, bar isto koliko i divlja plemena koja su se njom kretala, starala se da to bude nemoguće, iznova i iznova. Ni pesak ni oni što su na njemu živeli nisu bili spremni da se pokore.

Ipak, zbog detinjstva provedenog na jugu, Vinaž – koji je umesto trgovačkog odabrao vojnički život – predstavljao je odličan, očigledan izbor za starešinu jedne pustinjske tvrđave. Bio je to redak primer razboritosti kod visokih dostojanstvenika u Kabadu, to što je on postavljen da upravlja Kerakekom kad je dostigao odgovarajući čin, umesto da mu, recimo, bude dato da zapoveda vojnicima koji čuvaju neku ribarsku luku na severu, i imaju posla sa u krzno odevenim trgovcima i pljačkašima iz Moskava. Ponekad je vojska i uspevala da ponešto uradi kako valja, gotovo uprkos sebi samoj. Vinaž je poznavao pustinju i poštovao je i nju i njene stanovnike. Natucao je nekoliko nomadskih narečja, govorio pomalo jezik Kindata, a pesak u krevetu, odeći i pregibima kože nije mu smetao.

Ipak, baš ništa u poreklu tog vojnika, trgovačkog sina, nije govorilo da će biti dovoljno nesmotren da prozbori među najmoćnijim ličnostima sa dvora i nepozvan predloži da jedan varoški doktor – koji čak nije ni pripadnik svešteničke kaste – bude pozvan pred kralja nad kraljevima na samrti.

Između ostalog, te reči su ugrozile i njegov život. Mrtav je ako neko kasnije proceni da je postupak seoskog doktora ubrzao ili izazvao kraljevu smrt – mada Širvan Veliki već beše okrenuo lice ka vatri kao da u plamenu traži Peruna Od Groma, ili tamnu priliku Gospodarice.

Strele se duboko zarila. Krv je i dalje sporo curkala, tamneći čaršave i zavoje nabijene oko rane. Zapravo, bilo je pravo čudo što kralj još diše, što je još među njima i ukočeno posmatra ples plamenova dok napolju pustinjski vetar postaje sve snažniji. Nebo se smračilo.

Širvan, izgleda, nije želeo da svojim dvoranima pruži bilo kakve poslednje reči saveta niti da zvanično imenuje naslednika, mada je ranije već nagovestio svoj izbor. Klečeći kraj kreveta, kraljev treći

sin Muraš, koji je posuo glavu i ramena vrućim pepelom iz ognjišta, ljuljao se napred-nazad, u molitvi. Nijedan drugi kraljev sin nije bio prisutan. Murašov glas, koji se dizao i spuštao u brzim zapevima, bio je sem teškog disanja velikog kralja jedini ljudski zvuk u sobi.

U toj tišini, bez obzira na zavijanje vetra, bat čizama jasno se čuo kada je napokon dopro iz hodnika. Vinaž je udahnuo i na tren sklopio oči, zazivajući Peruna, ritualno proklinjući Azala, Večnog Dušmanina. Onda se okrenuo i video vrata kako se otvaraju i ulazak lekara koji ga je jednom izlečio od sramotnog osipa stečenog u jednom jesenjem izviđanju sarantinskih pograničnih varoši i utvrda.

Lekar, koga je pratio Vinažov očigledno prestravljeni kapetan garde, ušao je nekoliko koraka pa zastao, oslonjen na štap, da osmotri sobu, pre nego što će pogledati priliku na krevetu. Uza se nije imao slugu – sigurno je pošao u velikoj žurbi, kapetan je od Vinaža dobio izričita naređenja – pa je zato torbu nosio sam. Ne osvrćući se, pružio je platenenu vreću, štap i neki instrument u futroli, i Vinažov kapetan ih je brže-bolje prihvatio. Doktor – zvao se Rustem – bio je uzdržane i neduhovite prirode, što se Vinažu i nije baš dopadalo, ali je učio u Ispahanu i činilo se da ne ubija ljude – a i stvarno mu je izlečio onaj osip.

Lekar je jednom rukom pogladio prosedu bradu pa kleknuo i dodirnuo pod čelom, prikazavši neočekivano uglađene manire. Na vezirovu reč je ustao. Kralj nije odvojio pogled od vatre; mladi kraljević nije prestao s molitvama. Doktor se poklonio veziru, a onda se pažljivo okrenuo – ka zapadu, primetio je Vinaž – i odsečno rekao: „Sa ovom ću se boljkom nositi.“

Nije ni prišao, a kamoli da je pregledao ranjenika, no zapravo nije ni imao izbora. Morao je da uradi šta može. *Zašto ubiti još jednog čoveka?*, upitao je kralj. Vinaž je gotovo sigurno uradio baš to kada je predložio da dovedu lekara.

Lekar se okrenuo da pogleda Vinaža. „Biću zahvalan ako zapovednik posade ostane da mi pomogne. Možda će mi zatrebati vojničko iskustvo. Neophodno je da svi vi, moja uzvišena i blagorodna gospodo, sada napustite odaju, molim vas.“

Ne dižući se s kolenâ, kraljević je žustro rekao: „Neću da ostavim svog oca.“

Taj čovek će gotovo sigurno postati kralj nad kraljevima, Mač Perunov, kada dah čoveka na krevetu stane.

„Razumljiva želja, moj gospodaru kraljeviću“, rekao je doktor mirno. „Ali ako ti je stalo do voljenog oca, kao što vidim da jeste, i ako

želiš sada da mu pomogneš, poštovaćeš moju želju i sačekćeš napolju. Hirurški zahvati se ne mogu vršiti među gomilom ljudi.“

„Neće biti... gomile“, rekao je vezir. Mazendarova usna se iskrivila kada je izgovorio tu reč. „Ostaće kraljević Muraš, i ja s njim. Ti ne pripadaš svešteničkoj kasti, naravno, kao ni zapovednik. Prema tome, mi moramo ostati. Svi ostali će otići, kao što zahtevaš.“

Lekar je jednostavno zavrteo glavom. „Ne, moj gospodaru. Ubij me odmah, ako želiš. Ali mene su tako učili, te smatram da srodnici i bliski prijatelji pacijenta ne smeju biti prisutni kada ga doktor leči. Znam da čovek mora pripadati svešteničkoj kasti da bi bio kraljevski lekar. Ali ja nemam takav uzvišen položaj... Samo sam došao da budem na usluzi velikom kralju, kao što je i zahtevano. Ako ću se nositi s ovom boljkom, moram to da učinim onako kako sam naučio. Inače kralju nad kraljevima nikako neću pomoći, a tada će mi sopstveni život postati breme.“

Ovaj čovek je uštogljeni davež, osedeo pre vremena, pomislio je Vinaž, ali zna šta je hrabrost. Video je kraljevića Muraša kako diže pogled i bes koji izbija iz njegovih crnih očiju. Međutim, pre nego što je kraljević stigao da progovori, slabašan, hladan glas iz kreveta prošaputao je: „Čuli ste lekara. Ovamo je doveden zbog svojih veština. Zašto se prepirete u mom prisustvu? Napolje. Svi.“

Usledi tišina.

„Naravno, moj milosrdni gospodaru“, rekao je vezir Mazendar dok je kraljević nesigurno ustajao, a usta mu se otvarala i zatvarala. Kralj i dalje nije odvajao pogled od plamenova. Vinažu se učinilo da njegov glas već dopire iza nekog mesta van kraljevstava ljudi. Umreće, doktor će umreti, Vinaž će, vrlo verovatno, takođe umreti. Ispao je budala nad budalama, pod stare dane.

Ljudi počеше da uznemireno izlaze u hodnik, gde su sada bile upaljene baklje na zidovima. Vetar je zviždao – nezemaljski, samotnan zvuk. Vinaž vide svog kapetana garde kako odlaže doktorove stvari pre nego što će hitro izaći. Mladi kraljević stade tačno naspram vitkog lekara, koji je veoma smireno čekao da svi odu. Muraš diže ruku i prošapta, žestoko i tiho: „Spasi ga, ili će ti ove ruke suditi. Kunem ti se Perunovim gromom.“

Lekar ništa nije rekao, samo je klimnuo glavom, mirno odmeravajući šake besnog kraljevića koje su se širile i stezale pa mu onda pred očima naglo izvele pokret davljenja. Muraš je oklevao još tren, onda pogledao oca – možda poslednji put, pomislio je Vinaž, pa mu je

kroz glavu proletela hitra, jasna slika sopstvenog oca na odru, tamo na jugu. Onda je kraljević izašao iz odaje, a ostali za njim. Glas mu se ubrzo začuo iz hodnika, kako se ponovo diže u molitvi.

Mazendar je poslednji otišao. Zastao je kraj kreveta, pogledao Vinaža i lekara, prvi put delujući nesigurno, a onda je prošaptao: „Imaš li uputstva za mene, dragi moj gospodaru?“

„Dao sam ih“, rekao je čovek na krevetu tiho. „Video si ko je bio ovde. Verno ga služi ako to dopusti. Možda neće. Neka ti Gospodar Groma i Gospodarica čuvaju dušu bude li tako.“

Vezi proguta knedlu. „I tvoju, veliki moj gospodaru, ako se ne sretne ponovo.“

Kralj nije odgovorio. Mazendar je izašao. Neko je iz hodnika zatvorio vrata.

Smesta, hitro se krećući, lekar otvori platnenu vreću i izvadi nekakav smotuljak, pa priđe vatri i prosu na nju njegovu sadržinu.

Plamenovi poplaveše, i odaju iznenada ispuni miris poljskog cveća, kao na istoku u proleće. Vinaž zatrepta. Prilika na krevetu se pomeri.

„Iz Ispahana?“, upita kralj nad kraljevima.

Lekar je izgledao iznenađeno. „Da, moj milosrdni gospodaru. Nisam ni slutio da ti...“

„Jednom sam imao lekara sa ostrva Adžbar. Bio je veoma vešt. Nažalost, udvarao se ženi kojoj nije smeo. Sećam se da je on koristio taj miris.“

Rustem priđe krevetu. „Učili su me da priroda prostorije u kojoj se leči deluje na samo lečenje. Takve stvari utiču na nas, moj gospodaru.“

„Na strele ne utiču“, reče kralj. Ali je Vinaž video kako se malo pomerio da osmotri lekara.

„Možda je tako“, reče doktor, neodređeno. Prišao je krevetu i prvi put se sagnuo da ispita strelu i ranu. Vinaž ga je video kako iznenada obuzdava pokrete. Bradatim licem prešao je čudan izraz. Spustio je ruke.

Pogledao je Vinaža. „Zapovedniče, neophodno je da mi pronađeš rukavice. Najbolje kožne rukavice u tvrđavi, i to što pre.“

Vinaž nije postavljao pitanja. Verovatno će umreti ako kralj umre. Otišao je, zatvorio vrata za sobom i požurio hodnikom, pored ljudi koji su tu čekali, pa niz stepenice, da nađe svoje jahaće rukavice.

* * *

Rustem je bio prestravljen kada je ušao, gotovo van sebe, i prizvao je svu svoju snagu volje da to ne pokaže. Zamalo nije ispuštao instrumente, bojao se da će neko videti kako mu ruke drhte, ali je kapetan garde hitro prišao da ih uzme. Iskoristio je formalne pokrete odavanja počasti, da u sebi izgovori molitvu za smirenje.

Pošto je ustao, bio je oštiji nego što je nameravao, zatraživši od dvorana – i vezira i kraljevića! – da odu iz sobe. Međutim, on se uvek ponašao strogo, da bi delovao starije, a ovo nije bilo ni vreme niti mesto da se odrekne navika. Ako će umreti, baš nimalo nije bitno šta o njemu ljudi misle, zar ne? Zatražio je da zapovednik ostane. Vojniku krv i krici neće smetati, a trebaće mu neko da obuzda ranjenika.

Ranjenik. Kralj nad kraljevima. Mač Perunov. Brat Sunca i Meseca.

Rustem je primorao sebe da prestane tako da razmišlja. Ovo je pacijent. Povređen čovek. Samo je to bitno. Dvorani su otišli. Kraljević – Rustem nije znao koji je to kraljev sin – zastao je pred njim i rukama jasno zapretio smrću, što je Rustemu bilo jasno od trenutka kada je izašao iz svoje bašte.

Nije smeo da dozvoli da to utiče na njega. Sve će biti kao što je zapisano.

Bacio je adžbarski prah u vatru da uskladi odaju sa harmoničnijim bićima i duhovima, a onda prišao krevetu da ispita strelu i ranu.

A tamo je namirisao *kabu*.

Preneražen, na tren otupelog uma, shvatio je da je miris probudio jednu misao, a onda se rodila i druga i veoma ga uplašila. Poslao je zapovednika da odjuri po rukavice. Biće mu potrebne.

Ako dodirne tu strelu, umreće.

Sam u odaji s kraljem nad kraljevima, Rustem je otkrio da su njegovi strahovi sada strahovi lekara, a ne niskog podanika. Pitao se kako da kaže ono što mu je na umu.

Kraljeve oči sada su počivale na njegovom licu, tamne i hladne. Rustem je u njima video gnev. „Strela je otrovana“, rekao je Širvan.

Rustem pognu glavom. „Da, moj gospodaru. *Kaba*. Od biljke *fidžana*.“ Udahnio je pa upitao: „Jesu li tvoji lekari dodirivali strelu?“

Kralj jedva primetno klimnu glavom. Ni znaka da će gnev jenjati. Sigurno ga užasno boli, ali to ničim ne pokazuje. „Sva trojica. Zabavno. Naredio sam da ih pogube zbog nesposobnosti, ali bi ionako ubrzo umrli, zar ne? Nijedan nije primetio otrov.“

„Ovde je on redak“, rekao je Rustem, s mukom sređujući misli.